

עבודה זרה דף מ"ג

איזוהי צורת דרקון

תנו רבנן, איזוהי צורת דרקון? פירש רבי שמעון בן אלעזר, כל שיש לו ציצין¹⁴⁴ בין פרקיו. הראה רבי אסי בין פרקי חוליות שבצוואר. אמר רבי חמא ברבי חנינא, הלכה כרבי שמעון בן אלעזר שאם אין לו ציצין מותר. אמר רבה בר בר חנה בשם רבי יהושע בן לוי, פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר בריבי¹⁴⁵ בדרך, ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון. ומצא עובד כוכבים קטן, ולא אמר לו כלום. מצא עובד כוכבים גדול, ואמר לו לבטלה ולא בטלה, הכהו על לחיו ובטלה. ומכאן למדתי שלשה דברים: 1. עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו, 2. רק מי שיודע בטיב של עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל, ושאינו יודע אינו מבטל. 3. עובד כוכבים מבטל בעל כרחו¹⁴⁶.

הקשה רבי חנינא¹⁴⁷, וכי לא סובר רבי אלעזר הקפר בריבי, את מה ששנינו בברייתא המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הגייס, ומן הנהר ומזוטו של ים¹⁴⁸ ומשלוליתו של נהר¹⁴⁹, והמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצוין שם, הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מהם. וכיון שהעובד כוכבים התייאש מלעובדה, בטלה מדעתו ויותר לא צריך לבטלה? אמר אביי, עדיין העובד כוכבים שאיבדה קורא לה עבודת כוכבים, וחושב בדעתו שאם עובד כוכבים ימצאנה יעבוד לה. ואם ישראל ימצאנה, כיוון שדמיה יקרים ימכרנה

144 ציצין תרגום של סנפיר, לשון אחר, כמו שערות.

145 כלומר אדם גדול וכן קורין לו בכינוי

146 תוס' בדף מד ע"א כ' שיש בוזה חילוק בין עץ למתכת עיי"ש.

147 בגמ' הגי' 'מגדף בה רבי חנינא' וז"ל תוס' כתובו' ב: בשם ר"ת 'וכל אמורא היה תופס לשונו כמו מגדף בה ר' אבהו (סנהדרין ג:) תהי בה ר' יוחנן (ב"ק קיב:) לייט עלא אביי (ברכות כט.). 'ועי' חוות יאיר סי' קנ"ב ש'כ' שבאדם גדול ומופלג שלא ראוי שיטעה, גוערים בו שטעה ממיעוט עיון והשגחה.

וכ' בספר מרגליות הים (סנהד' ג ע"ב): 'יעי' בתשובות הגאונים 'ואשר כתבתם מגדף בה ר' אבהו, אינו כן, אלא מגדיף [בדל"ת]'. ולשון גדיפה, כמלת הגורף את המים, וכמי שגודף בפתו מה שיש בקערה. ואמרו [כריתות ז' ע"ב] ראב"ע אומר כאדם האומר לחבירו גדפתה את הקערה ולא שיירת בר. ובערוך ערך גרף פי' רב שרירא גאון מגדף מראה תימה גדול עכת"ד. ובערוך ערך נדף כ' דיש מפרשים כמו לייטי עלה במערבא, שהוא כלשון נזיפה. ע"ש.

148 לשון ים החוזר לאחוריו וכן עושה בכל יום חוזר עשר וחמש עשרה פרסאות, ושטף כל מה שמוצא בדרך חזרתו.

149 כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ופושט

לעובד כוכבים שיעבדנה.

שדמות צורות לבנות
היה לו לרבן גמליאל
שנינו במשנה, דמות צורות של לבנה היה לו לרבן
גמליאל בטבלא שבכותל עלייתו, שבהן מראה את
ההדיוטות שבאו להעיד עדות החודש, ואומר להם 'כזה ראיתם או כזה
ראיתם', כדי לבדקם אם דבריהם מכוונים. שואלת הגמרא, איך עשה
זאת רבן גמליאל והרי כתוב "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב",
לא תעשו כדמות שמשי המשמשים לפני? אמר אביי, לא אסרה תורה
אלא שמשים שאפשר לעשות כמותן ממש כשמשים של מטה, אבל
שמשים של מעלה שאי אפשר לעשות כמותם ממש מותר.

בניית בית וכלים כשל מקדש
ומביאה הגמרא שכן שנינו בברייתא, לא יעשה
אדם בית כתבנית היכל בארכו ורחבו ורומו
ושיעור מדת פתחיו¹⁵⁰, אכסדרה כתבנית האולם, חצר כתבנית העזרה,
שולחן ומנורה כתבנית השולחן והמנורה. אבל הוא עושה מנורה שיש
בה חמשה ששה ושמונה קנים, שאינו דומה לשל מקדש. אבל של שבעה
קנים לא יעשה ואפילו משאר מיני מתכות, כיוון שהיא כשל מקדש
הכשרה אף אם אינה מזהב¹⁵¹. אבל של עץ מותר, כיוון שאינה כשרה
במקדש. רבי יוסי בר יהודה אומר, אף של עץ לא יעשה שאף היא כשרה
במקדש, כדרך שעשו בית חשמונאי לאחר שטימאו יונים את ההיכל
ונטלו כל כליו, וגברה יד בית חשמונאי ונצחום¹⁵². אמרו לו, גם שם היו
מברזל ומצופים בדיל, העשירו עשו מכסף ואחר כך מזהב.

דוגמת חיות הקדש נאסרה
שואלת הגמרא, והאם כשמשים של מעלה
מותר לעשות, והרי שנינו בברייתא "לא תעשון
אתי", לא תעשו כדמות שמשי המשמשים לפני בחרום, ואם כך כל
שמשים עליונים נאסרו? אמר אביי¹⁵³, לא אסרה התורה אלא לעשות
פני שור, ואדם, ואריה, ונשר בדמות חיה אחת, שזוהי דוגמת חיות

150 אבל אם נשתנה במקצת מותר.

151 שאף היא אע"פ שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפי' בהקומץ רבה מכלל ופרט וכלל אבל של עץ שרי
דאינה כשרה במקדש דהפרט מפורש מתכת.

152 שרבי יוסי בר יהודה דרש בריבוי ומעוטי: 'ועשית מנורת ריבה', 'זהב טהור' מיעט, 'מקשה תיעשה המנורה'
חזר וריבה, ריבה כל דבר, ומיעט חרס. רש"י.

153 עמוד ב'.

הקדש. שואלת הגמרא אם כך, מדוע שנינו שכל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם, שגם אותו יהיה מותר לעשות? אמר רב יהודה בנו של רב יהושע, שמעתי בשם רבי יהושע שדורשים "לא תַעֲשֹׂן אִתִּי" לא תעשו אותי, אבל שאר שמשים מותרים. שואלת הגמרא ממה שנינו בברייתא, "לא תַעֲשֹׂן אִתִּי" לא תעשו כדמות שמימי המשמשים לפני במרום, כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת? אמר אביי, לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון, אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם. שואלת הגמרא, והרי שנינו, שדורשים "אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם" לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, "מִמַּעַל" לרבות מלאכי השרת? אומרת הגמרא שאיסור זה הוא לעובדם. שואלת הגמרא, הרי לעבוד אסור אפילו לשילשול קטן? אומרת הגמרא, שאכן האיסור בדבר נדרש מסוף הפסוק. וכפי ששנינו "וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ" לרבות ימים ונהרות הרים וגבעות, "מִתַּחַת" לרבות שילשול קטן¹⁵⁴.

שואלת הגמרא, ועדיין כיצד עשה רבן גמליאל כצורות לבנה, והרי שנינו בברייתא, נאמר: "לא תַעֲשֹׂן אִתִּי", לא תעשו כדמות שמימי המשמשים לפני במרום, כגון חמה, ולבנה, כוכבים, ומזלות? עונה הגמרא, באמת אין לעשות שום צורת דמות, אלא שעובדי כוכבים הם שעשו לרבן גמליאל¹⁵⁵. שואלת הגמרא, והרי לרב יהודה עובדי כוכבים עשו צורה בטבעת שהיה מניח, ואמר לו שמואל שיפחות צורתה? מתרצת הגמרא שהיה חותמו בולט, ואמר לו לפחות משום כדי שלא יחשדוהו ויאמרו שהוא עובד לזה. שכן שנינו בברייתא, טבעת שצורתה בולטת אסור להניחה. ומותר לחתום בה, כיוון שכשהוא חותם שוקע החותם בשעוה, ואינו נראה מבחוץ, חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה שכשהוא חותם הרי חותמה בולט¹⁵⁶.

154 "ואשר בארץ" בגימ' המה ההרים והגבעות. "מתחת" בגימ' זו שלשול קטן. בעה"ט עה"ת.

155 הקשה הר"ר אלחנן אם ר"ג צווה לגוי לעשותם הרי יש איסור אמירה לעובד כוכבים? וי"ל שבמצוה מותר. ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתים לעובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב אא"כ היה העובד כוכבים מביא לו מעצמו, וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת. אמנם יש סמך להחמיר מתוך הלכות גדולות שמעמיד אותה דרב יהודה בצורת דרקון, ששם יותר שייך חשד, כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון כו'.

156 או' תוס' שאין לתרץ שאצל ר"ג היו שקועים, כיון שבשל חמה ולבנה ומזלות אין כזה חילוק.

שואלת הגמרא, והאם חוששים שמא יחשדוהו?

והרי בבית הכנסת ש'בשף ויטיב' שבנהרדעא¹⁵⁷,

והעמידו בו צלם¹⁵⁸, והיו נכנסים אביו של שמואל ולוי, ומתפללים בו ולא חששו שיחשדום? מתרצת הגמרא, שבמקום רבים אין חשש לחשד. שואלת הגמרא, והרי רבן גמליאל היה יחיד? מתרצת הגמרא שמכיון שהיה נשיא מצויים רבים אצלו. אומרת הגמרא שאפשר לומר עוד, שהדמויות שעשה רבן גמליאל היו של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים ובדרך כלל לא ראו אותם, ולכן אין כאן חשש לחשד. ומביאה הגמרא תירוץ נוסף, שכדי להתלמד מותר לעשותם. וכפי ששינונו בברייתא "לא תלמד לעשות" אבל אתה למד להבין ולהורות.

למדנו במשנה שלרבן שמעון בן גמליאל

רשב"ג אומר שעל המכובדין

צורות שעל כלים מכובדים אסורים ושעל

אסורים, שעל המבוזין מותרים

המבוזים אסורים. ונחלקו מהם מכובדים ומהם מבוזים, רב אמר, מכובדים למעלה מן המים על אוגני הכלי, מבוזים למטה מן המים דהיינו בשולים ובדפנות. ושמואל אמר, אלו ואלו מבוזים הם כיוון שמשתמשים בהם במאכל ובמשתה, ומכובדים הם אלו שעל השירין ועל הנזמים ועל הטבעות שעשויים לתכשיט. מביאה הגמרא ראייה לדברי שמואל ממה ששינונו בברייתא, מכובדים: שעל הצמידים ועל הנזמים ועל הטבעות. מבוזים: שעל היורות, ושעל סירות קטנות של מתכת, ועל מחמי חמים, ושעל הסדינים, ועל המטפחות.

157 בלשון ראשון פי' רש"י: ששף ויטיב הוא שם מקום. והביא שיש מי שאומר שיכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ומעפרה, ובנאוהו שם, וזה פירוש של שף ויטיב בנהרדעא, נישוף כאן ונתיישב כאן, וזה מה שכתוב "כי רצו עבדיך את אבניה".

158 ואנדרטי שחוששים לחשד, היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים. תוס'.